

Jan Skawiński

 <https://orcid.org/0000-0003-2803-4168>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Recenzja:
Wojciech Polak,
„Żółkiewski pogromca Moskwy: biografia”,
Wydawnictwo Biały Kruk, Kraków 2020,
ss. 343

Stanisław Żółkiewski jako jeden z najwybitniejszych dowódców w historii wojskowości Rzeczypospolitej od dawna budził zainteresowanie historyków. Wśród naukowców, którzy podjęli się stworzenia biografii tej wyjątkowej jednostki można wymienić Antoniego Prohaskę, Jerzego Besalę czy Leszka Podhorockiego¹. Książka autorstwa Wojciecha Polaka nie podważa dotychczasowych ustaleń osób zajmujących się tą postacią. Oferuje jednak ciekawą perspektywę, w dużej części skoncentrowaną na osobistych motywach Żółkiewskiego popychających go do konkretnych decyzji i działań. Badacz osiągnął to między innymi przez odwołanie się do tekstów źródłowych autorstwa samego hetmana. Historyk w biografii Stanisława Żółkiewskiego szczególny nacisk położył na jego

1 J. Besala, *Stanisław Żółkiewski*, Warszawa 1988; L. Podhorecki, *Stanisław Żółkiewski*, Warszawa 1988; A. Prohaska, *Hetman Stanisław Żółkiewski*, Lwów 1927.

działalność podczas konfliktu z Wielkim Księstwem Moskiewskim w latach 1609 do 1611 oraz na ostatnią wyprawę, zakończoną bohaterską śmiercią wodza w 1620 roku. Autor ukazał postać mogącą służyć jako przykład męża stanu, który poświęcił znakomitą część swojego życia, służąc dobru Rzeczypospolitej. Udział w walkach z Tatarami i Turkami według historyka wpisywał się też w szerszy kontekst konfrontacji Europy, świata chrześcijańskiego z Imperium Osmańskim lub szerzej: światem muzułmańskim. Wojciech Polak biografię rozpoczął przybliżeniem czytelnikowi historii samego rodu Żółkiewskich oraz kariery ojca przyszłego hetmana, również noszącego imię Stanisław. Przedstawił przebieg jego służby wojskowej, awansu politycznego oraz wspominał o koneksjach z Janem Zamojskim, które dotyczyły również koligacji rodzinnych. Obejmujący niewielką część książki opis tej postaci prezentuje sylwetkę ciekawą i zasługującą na własną biografię². Badacz, przechodząc do samego hetmana Stanisława Żółkiewskiego, pozostałą część pierwszego rozdziału poświęcił głównie na analizę edukacji, którą ten otrzymał, i wartości, jakie miał na jej podstawie w sobie wykształcić. Powoływał się przy tym w dużej części na późniejsze wystąpienia i zapiski protagonisty, pokazujące jego wysoki poziom intelektualny.

Drugi rozdział zatytułowany *U boku Jana Zamojskiego* koncentruje się na wczesnym etapie kariery politycznej i wojskowej Stanisława Żółkiewskiego. Od swych początków była ona, jak pokazał historyk, silnie związana z osobą jego protektora oraz stanowiskiem, które ten zajmował w sprawach publicznych. Żółkiewski po ucieczce Henryka Walezego, podobnie jak Zamojski, znalazł się w opozycji do zwolenników wprowadzenia na tron przedstawiciela dynastii Habsburgów. Autor przytoczył pokrótce potencjalne motywy takiej postawy, na przykład obawę przed zepchnięciem Korony i Litwy do pozycji jednej z cesarskich prowincji. Wydaje się, że ciekawym kontekstem w opisie tej postawy byłoby nieco szersze przedstawienie źródła tego rodzaju poglądów wśród części polskiej warstwy politycznej, można powiedzieć wręcz tradycyjnej antyniemieckości panującej wśród średnio zamożnej i drobnej szlachty. Oczywiście jedynie ogólne zaznaczenie tego problemu jest całkowicie uzasadnione

2 Warto wspomnieć, że dokładniejszym przedstawieniem dziejów samego rodu, jak i przodków hetmana zajęli się między innymi: W. Czarnecki, *Żółkiewscy herbu Lubicz w ziemi chełmskiej do połowy XVI w.*, „Rocznik Lubelski” 36 (2010), s. 9–23; A. Nalewajek, *Żółkiewscy w służbie królewskiej na przełomie XV i XVI w.*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego” 5 (2013, 2014), s. 95–109.

w przypadku opracowania biograficznego. Drugi rozdział objął działania Żółkiewskiego do czasu śmierci króla Stefana Batorego i elekcji jego następcy. W tym okresie przyszły hetman wziął udział we wszystkich ważniejszych konfliktach zbrojnych Rzeczypospolitej. Badacz wspomina, że dowodzona przez niego rota husarii wyróżniła się w czasie starcia pod Lubieszowem. Wydaje się, że udział Żółkiewskiego w tej kampanii mógłby stać się przedmiotem nieco szerszego fragmentu opracowania lub osobnego artykułu, jeżeli pozwoliłaby na to ilość materiału źródłowego. Autor dość szeroko opisał udział przyszłego hetmana oraz jego ojca i brata w kampaniach Stefana Batorego przeciw Państwu Moskiewskiemu. Wzięli oni udział już w pierwszej wyprawie z 1579 roku, której głównym celem była twierdza w Połocku. Historyk zaznaczył, że Żółkiewski wraz ze swym bratem Mikołajem wyróżnił się jako harcownik pod Sokołem. Wyprawa na Wielkie Łuki przyniosła obu braciom dowództwo nad rotą husarii. Przyszły hetman miał wyróżnić się w czasie bitwy pod Toropcem, gdzie wraz z osławionym Stanisławem „Diabłem” Stadnickim, „wyratowali z ciężkiej opresji” rotmistrza Mikołaja Jazłowieckiego³. Wydaje się, że korzystne dla odbioru tekstu przez czytelnika byłoby przytoczenie fragmentu tekstu źródłowego ilustrującego tę sytuację.

Niezwykłym ciekawym epizodem wspomnianym przez autora, który miał miejsce w czasie ostatniej kampanii Stefana Batorego podjętej w celu zajęcia Pskowa, jest sprawa Gołkowskiego. Podczas gry w karty rzucił w krajczego koronnego Jerzego Mniszcha kryształową szklanką. Za czyn ten miał zostać stracony ku przestrodze dla całego oblegającego wojska, w którym zaczynały się coraz większe problemy z dyscypliną. Gołkowski więziony w kwaterze Żółkiewskiego zdołał jednak zbiec, za co Zamojski winił przyszłego hetmana, zarzucając mu wprost wypuszczenie więźnia. Badacz nie rozstrzygnął tych wątpliwości, choć przyznał, że „coś mogło być na rzeczy”⁴. Biorąc pod uwagę charakter Żółkiewskiego, wyłaniający się z kart biografii, być może tak surowa kara w stosunku do szkodliwości czynu wzbudziła w nim pewne opory natury moralnej i popchnęła do naruszenia dyscypliny. Zwłaszcza, że ówczesne uczyty nie należały do najspokojniejszych okazji i często kończyły się różnego rodzaju incydentami, z krwawymi bójkami włącznie, i to wśród najbogatszych

3 Zob. W. Polak, *Żółkiewski pogromca Moskwy: biografia*, Kraków 2020, s. 48.

4 Zob. W. Polak, *Żółkiewski...*, s. 50.

i najznacznějších osobistości ówczesnej sceny politycznej⁵. Historyk równocześnie podkreślił zasługi Żółkiewskiego w ostatniej kampanii Batorego przeciw Moskwie, przytoczył w tym kontekście fragment wcześniejszej biografii autorstwa Antoniego Prochaski⁶. Zacytował również ciekawy fragment pamiętników Reinholda Heidensteina: Żółkiewski, który padł ofiarą podstępu ze strony załogi twierdzy, miał być jednym ze zwolenników odwetowego zamachu⁷. Kończąc sprawę działalności przyszłego hetmana związanej z wyprawami Batorego, autor wspomniał jego udział w realizacji postanowień pokojowych, a następnie poruszył sprawy związane z polityką wewnętrzną.

Kolejną niezwykle ważną kwestią podjętą przez historyka był spór króla i Zamojskiego z rodem Zborowskich. W konflikcie tym mieszały się urazy prywatne i sprawy publiczne. Wojciech Polak dokładnie przedstawił kontekst całej sprawy i wydarzenia, które doprowadziły do eskalacji. Żółkiewski wraz z Wacławem Urowieckim w nocy z 12 na 13 maja 1584 roku aresztowali Samuela Zborowskiego, banita został ścięty 26 maja. Badacz opisał burzę polityczną, jaką wywołało to wydarzenie, jak i zaangażowanie w nią przyszłego hetmana, ten ostro stał się na tym tle choćby z chorążym lwowskim Janem Herburtem. Żółkiewski wyzwiał chorążego na pojedynek, do którego szczęśliwie ostatecznie nie doszło. Wydaje się jednak, że więcej miejsca mógł zająć fragment dotyczący samego zatrzymania Zborowskiego. W trakcie aresztowania doszło do naruszenia kilku norm prawnych, wśród których można wymienić nietykalność bez wyroku sądowego i zajechanie domu szlacheckiego siostrzenicy Samuela, Elżbiety Włodkowej, u której przebywał podczas zatrzymania. Dodatkowo kontrowersje wzbudziło ścięcie Zborowskiego bez zasądzenia go – przynajmniej oficjalnego – przez króla⁸. Konflikty wynikłe z całej sprawy ciągnęły się

5 Jako przykład opracowania poświęconego sprawom obyczajowym tego okresu warto przytoczyć pracę: W. Łoziński, *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa 2022.

6 Por. A. Prochaska, *Hetman...*, Warszawa 1927.

7 Zob. W. Polak, *Żółkiewski...*, s. 52–53.

8 Samuelowi Zborowskiemu, jak i sprawie jego aresztowania oraz egzekucji poświęcono szereg opracowań, wśród których można wymienić: M. Ujma, *Samuel Zborowski i jego czasy*, Opole 2018; J. M. Rymkiewicz, *Samuel Zborowski*, Warszawa 2010; E. Dubas-Urwanowicz, *Śmierć Samuela Zborowskiego w perspektywie prawnej i politycznej*, w: *Śmierć w dziejach człowieka – nowożytność. Monografia oparta na materiałach z VIII Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego*,

za Żółkiewskim również po śmierci Batorego i prawie skończyły się starciem z grupą zborowuszczyków na jednym z Warszawskich mostów 5 marca 1587 roku. W kontekście nowej elekcji autor dość szeroko przedstawił zaangażowanie polityczne przyszłego hetmana po stronie Zamojskiego oraz udział w walkach ze zwolennikami arcyksięcia Maksymiliana.

Trzeci rozdział rozpoczęła informacja o nadaniu Stanisławowi Żółkiewskiemu funkcji hetmana polnego koronnego. Badacz poruszył następnie kwestie związane z życiem prywatnym, rodzinnym hetmana, jak i dalszą karierą wojskową i polityczną. Wspomnił o problemach tatarskim i kozackim, z którymi musiał się mierzyć, często bez większych sukcesów. Autor zaznaczył też kwestię pewnej niechęci Żółkiewskiego do angażowania się w konflikt z Zaporozcami. Miał być raczej zwolennikiem zawarcia jakiegoś rodzaju kompromisu i wykorzystania ich potencjału wojskowego. Wydaje się, że zagadnienie poglądów hetmana na kwestię kozacką ukazuje ciekawą perspektywę badawczą, która mogłaby zaowocować artykułem poświęconym temu zagadnieniu. W rozdziale zostały również poruszone tematy rywalizacji Rzeczypospolitej, Imperium Osmańskiego i Habsburgów na terenie księstw naddunajskich. Badacz poddał analizie interwencję z 1595 roku, jak i wojnę z Michałem Walecznym⁹. Podobnie szerokim zagadnieniem są walki z kolejnymi rajdami tatarskimi, które zgodnie z koncepcją przyjętą we wstępie biografii zostały przedstawione jedynie w ogólnym stopniu¹⁰. Historyk analogicznie postąpił z udziałem Żółkiewskiego w działaniach zbrojnych na terenie Inflant w latach 1601 i 1602¹¹.

Wolin, 31 lipca–2 sierpnia 2015, red. M. Franz, K. Kościelniak, Z. Pilarczyk, Toruń 2016, s. 35–43.

- 9 Wyprawy te doczekały się osobnych opracowań, wśród których można wymienić publikacje: K. Górski, *Wojna z wojewodą wołoskim Michałem w roku 1600-ym*, „Aetneum” 4 (1892) z. 2, s. 251–270; D. Milewski, *A Campaign of the great hetman Jan Zamoyski in Moldavia (1595)*, part. 1: *Politico-Diplomatic and Military Preliminaries*, „Analele științifice de Istorie, Cadrul Cosminului” 18 (2012) z. 2, s. 261–286; Z. Spieralski, *Awantury moldawskie*, Warszawa 1967.
- 10 Tym tematem zajmowali się między innymi: M. Horn, *Chronologia i zasięg najazdów tatarskich na ziemię Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1600–1647*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 8 (1962) cz. 1, s. 3–71; D. Skorupa, *Stosunki polsko-tatarskie 1595–1632*, Warszawa 1967.
- 11 Warto w tym kontekście wspomnieć publikację: S. Herbst, *Wojna inflancka 1600–1602*, Zabrze 2006.

Rozdział czwarty biografii przedstawia postać hetmana w kontekście tragicznego epizodu polskiej historii, jakim był rokosz sandomierski. Przy pomocy obszernych cytatów z wystąpienia na sejmie ze stycznia 1605 roku badacz scharakteryzował postawę Żółkiewskiego wobec problemów wewnętrznych i zewnętrznych Rzeczypospolitej. Analizując toczący się wewnętrzny spór polityczny, umiejętnie oraz barwnie opisał konflikt wewnętrzny, który musiał wtedy dręczyć hetmana. Po śmierci Zamojskiego Żółkiewski podjął bowiem próbę uniknięcia pełnego zaangażowania w walkę stronnictwa królewskiego i opozycji. Autor prześledził również jego udział w zwalczaniu rokoszu oraz w próbach uspokojenia sytuacji wewnętrznej, co nastąpiło po zwycięskim dla króla starciu zbrojnym.

Rozdziały piąty, szósty oraz siódmy zostały poświęcone działaniom Żółkiewskiego w kontekście wojny polsko-moskiewskiej, do której wstępem były dymitriady. Historyk zgodnie z zapowiedzią zawartą we wstępie położył szczególny nacisk na ten okres życia hetmana. Jak sam zaznaczył, treść tej części książki oparł na swej wcześniejszej publikacji *O Kreml i Smoleńszczyznę. Polityka Rzeczypospolitej wobec Moskwy w latach 1607–1612*¹². Wojciech Polak barwnie odtworzył dokonania militarne wodza, wielkie zwycięstwa, których hetman był twórcą. Z użyciem dużej liczby cytatów autorstwa samego Żółkiewskiego przestawił jego koncepcję polityczną, wizję stopniowego łączenia Wielkiego Księstwa Moskiewskiego i Rzeczypospolitej. Ukazał różnice i podobieństwa między pomysłami hetmana oraz króla. Co ważne, nie faworyzując żadnego z nich, ocenił pomysły obu polityków, analizując ich zalety oraz wady. Starał się również do pewnego stopnia ukazać motywy konkretnych decyzji wynikające z charakteru obu postaci. Wydaje się, że wartościowe byłoby poświęcenie większej ilości miejsca w tych rozdziałach interpretacjom samego badacza. Wojciech Polak podkreślił również wartość literacką pamiętnika autorstwa Żółkiewskiego *Początek i progres wojny moskiewskiej*, który jest równocześnie doskonałym dowodem fascynacji hetmana kulturą antyczną¹³.

Rozdział ósmy został poświęcony służbie Żółkiewskiego na kresach południowo-wschodnich po jego powrocie z terenu walk z Moskwą. Pierwszą wspomnianą sprawą jest wyprawa Potockich z 1612 roku do Mołdawii mająca na celu ponowne osadzenie na tronie hospodarskim kandydata

12 W. Polak, *O Kreml i Smoleńszczyznę. Polityka Rzeczypospolitej wobec Moskwy w latach 1607–1612*, Toruń 2014.

13 S. Żółkiewski, *Początek i progres wojny moskiewskiej*, opr. S. Sierpowski, A. Małecki, W. Sobieski, Wrocław 2010.

propolskiego. Ekspedycja, oficjalnie prywatna, miała najprawdopodobniej nieoficjalne poparcie króla, o czym wspomina sam historyk, uznając to poparcie za wymuszone. Wydaje się jednak, że na władcy nie trzeba było niczego wymuszać¹⁴. Autor następnie opisał działania hetmana w kolejnych latach, w kontekście napięć między Rzeczpospolitą a Imperium Osmańskim, walk z rajdami tatarskimi oraz polityki państwa wobec kozaków. Pokazał również niechęć Żółkiewskiego wobec kolejnej wyprawy do Mołdawii w 1615 roku, organizowanej przez Michała Wiśniowieckiego i Samuela Koreckiego. Warto zaznaczyć, że tym razem interwencja była przedsięwzięciem głównie prywatnym, z o wiele mniejszym nieoficjalnym poparciem króla. Wojciech Polak przytoczył krytykę hetmana zawierającą sprzeciw wobec postępowania wojsk prywatnych na terenie Rzeczpospolitej, podkreślenie politycznego ryzyka takiej akcji oraz żądania reform wzmacniających wojsko na zimowym sejmie 1616 roku. Po początkowych sukcesach kampania magnatów zakończyła się klęską, wyparciem polskich sił z Mołdawii oraz usunięciem z tronu Aleksandra Mohyły. Badacz wspominał o oburzeniu szlachty na hetmana, który nie podjął jakiegokolwiek próby pomocy siłom stacjonującym w księstwie. Przytoczył też uzasadnienie takiej decyzji przedstawione przez samego Żółkiewskiego. Wydaje się, że ciekawe w tym kontekście byłoby wspomnienie i interpretacja wcześniejszych kontaktów Żółkiewskiego z Gabrielem, synem Małgorzaty żony Szymona Mohyły. Hetman miał nawet rozpocząć werbunek wojska i ochotników na wyprawę, która podjęłaby próbę zdobycia mołdawskiego tronu dla tego kandydata¹⁵. Pozostała część rozdziału została w większości poświęcona reakcji na konsekwencje klęski w Mołdawii oraz negocjacji, które hetman prowadził ze starszyzną kozacką.

W rozdziale dziewiątym autor skupił się na sprawach prywatnych i majątkowych. Opisał dokładnie relacje rodzinne hetmana oraz losy jego najbliższych. Przybliżył również postaci bratanków Łukasza oraz Adama, jak i siostrzeńca Aleksandra Bałabana. Wśród osób, którym Żółkiewski poświęcał szczególną uwagę i opiekę, wymieniony został również Tomasz

14 Opinię o pełnym nieoficjalnym poparciu królewskim dla wyprawy prezentują: J. Besala, *Stanisław Żółkiewski*, Warszawa 1988; I. Czamańska w swoim opracowaniu kroniki Mirona Costina: „*Latopis ziemi mołdawskiej*” i inne utwory historyczne, Poznań 1998; Z. Spieralski, *Awantury mołdawskie*, Warszawa 1967.

15 Dokładniej sprawę analizuje: I. Czamańska, *Kampania mołdawska Samuela Koreckiego 1615–1616 r.*, „Zeszyty Historyczne” 12 (2013), s. 129–130.

Zamojski, syn dawnego protektora. W rozdziale została również zawarta analiza stopniowego rozrostu majątku i stanu posiadania hetmana. Szczegółowo przedstawione zostały inwestycje w Żółkiew, którą można uznać za „stolicę” jego posiadłości. Dużo miejsca poświęcono wybudowanemu przez hetmana zamkowi, który przeszedł następnie w ręce Daniłowiczów, a po nich Sobieskich.

Rozdział dziesiąty Wojciech Polak poświęcił ostatniej kampanii Żółkiewskiego, która zakończyła się jego śmiercią. Ta część książki rozpoczyna się od przybliżenia krytyki i niechęci, z jaką hetman spotykał się po klęsce sił Koreckiego w Mołdawii i późniejszych zawartych przez niego niekorzystnych dla Rzeczypospolitej układach. Sympatii wśród szlachty nie przysporzyło mu też przejście do obozu regalistycznego i stała krytyka ze strony braci Zbaraskich, popularnych na Ukrainie. Historyk opisał kolejne prowadzone bez decydujących sukcesów walki z Tatarami i polityczne spory, w których brał udział Żółkiewski na arenie kolejnych sejmów. Wspomniał też o słabnącym stanie zdrowia, jego prośbie o zdjęcie z niego funkcji hetmana wielkiego koronnego. Autor nie ukrywa też pewnych błędnych decyzji militarnych z tego okresu. Jednak zasadniczym tematem rozdziału, któremu zostało poświęcone najwięcej miejsca, jest kampania w Mołdawii rozpoczęta w sierpniu 1620 roku. Zgodnie z założeniem przyjętym przez badacza we wstępie została ona poddana dokładnej analizie. By przedstawić odwrót po przegranym starciu pod Cecorą, historyk odwołał się do fragmentów tekstów źródłowych. Podobnie postąpił w odniesieniu do ostatecznej porażki wojsk polskich i śmierci samego hetmana.

Analizując przebieg wyprawy, zaznaczył też problemy podziałów wewnątrz samej armii, niechęci części dowódców do głównodowodzącego oraz rozluźnienia dyscypliny w szeregach wojska. Przyczyny osłabienia autorytetu hetmana wśród żołnierzy wyjaśnił dokładniej w poprzednich rozdziałach, na przykład, przytaczając sprawę rozbijania grup skonfederowanego wojska czy coraz częstszy brak skuteczności w walkach prowadzonych na Kresach, co powodowało oskarżenia o kunktatorstwo. Historyk, przytaczając obszernie cytaty, pokazał też obawy hetmana co do nadchodzącej wyprawy, do pewnego stopnia wręcz pragnienie chwalebnej śmierci, które przebija z listu Żółkiewskiego, wymownie zatytułowanego „in vim testamenti”¹⁶. Informacje o takiej postawie dowódcy z pewnością nie mogły podnosić morale wojska. W końcowej części rozdziału autor skupił się na losach ciała Żółkiewskiego, konsekwencjach klęski dla

16 W. Polak, *Żółkiewski...*, s. 285.

Rzeczpospolitej oraz dalszych dziejach części osób ocalałych z ostatniego starcia. Przytoczył też dokładną historię pomnika ufundowanego przez syna hetmana niedaleko wsi Bieriezowka.

Rozdział jedenasty – wieńczący całą biografię – został zatytułowany *Chwała i legenda*. Historyk starał się zrekonstruować charakter hetmana, określić wartości, które przyświecały mu przez całe życie. Oprócz talentu wojskowego i oddania ojczyźnie podkreślił jego pobożność, popartą solidną wiedzą na temat dogmatów i historii Kościoła katolickiego. Warto zaznaczyć, że choć nie ukrywał przy tym wad Żółkiewskiego, uznał, iż „śmierć dla Ojczyzny, ma jednak tę moc, że spycha na dalszy plan wszelkie ludzkie niedociągnięcia¹⁷. Pozostałą część rozdziału poświęcił legendzie, pozycji, którą zajmuje hetman w świadomości społecznej. Przytoczył szereg tekstów sławiących jego postać, dokonania i bohaterską postawę w ostatnich chwilach życia. Wydaje się, że autor stara się w ten sposób utrwalić pozycję Żółkiewskiego jako postaci wzorcowej. Trzeba przy tym zaznaczyć, że czyni to poprzez podkreślenie pozytywnych aspektów charakteru i działań hetmana, bez jego równoczesnej idealizacji.

Biografia jest napisana w sposób interesujący i utrzymujący uwagę czytelnika. Historyk w przejrzysty sposób prezentuje postać Żółkiewskiego, omawiając jego losy i motywy, którymi się kierował jako polityk oraz człowiek. Bez wątpienia jest to pozycja godna uwagi i polecenia każdej osobie zainteresowanej historią Rzeczpospolitej w XVI i XVII wieku, jak i pragnącej dowiedzieć się więcej o życiu osobistym tej ponadprzeciętnej jednostki.

17 Zob. W. Polak, *Żółkiewski...*, s. 320.

Bibliografia

- Besala J., *Stanisław Żółkiewski*, Warszawa 1988.
- Costin M., „*Latopis ziemi mołdawskiej*” i inne utwory historyczne, opr. I. Czamańska, Poznań 1998.
- Czamańska I., *Kampania mołdawska Samuela Koreckiego 1615–1616 r.*, „*Zeszyty Historyczne*” 12 (2013), s. 129–130.
- Czarnecki W., *Żółkiewscy herbu Lubicz w ziemi chełmskiej do połowy XVI w.*, „*Rocznik Lubelski*” 36 (2010), s. 9–23.
- Dubas-Urwanowicz E., *Śmierć Samuela Zborowskiego w perspektywie prawnej i politycznej*, w: *Śmierć w dziejach człowieka – nowożytność. Monografia oparta na materiałach z VIII Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego*, Wolin, 31 lipca–2 sierpnia 2015, red. M. Franz, K. Kościelniak, Z. Pilarczyk, Toruń 2016, s. 35–43.
- Górski K., *Wojna z wojewodą wołoskim Michałem w roku 1600-ym*, „*Ateneum*” 4 (1892) z. 2, s. 251–270.
- Herbst S., *Wojna inflancka 1600–1602*, Zabrze 2006.
- Horn M., *Chronologia i zasięg najazdów tatarskich na ziemię Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1600–1647*, „*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*” 8 (1962) cz. 1, s. 3–71.
- Łoziński W., *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa 2022.
- Milewski D., *A Campaign of the great hetman Jan Zamoyski in Moldavia (1595)*, part 1: *Politico-Diplomatic and Military Preliminaries*, „*Analele științifice de Istorie, Cadrul Cosminului*” 18 (2012) z. 2, s. 261–286.
- Nalewajek A., *Żółkiewscy w służbie królewskiej na przełomie XV i XVI w.*, „*Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego*” 5 (2013, 2014), s. 95–109.
- Podhorecki L., *Stanisław Żółkiewski*, Warszawa 1988.
- Polak W., *O Kreml i Smoleńszczyznę. Polityka Rzeczypospolitej wobec Moskwy w latach 1607–1612*, Toruń 2014.
- Prohaska A., *Hetman Stanisław Żółkiewski*, Lwów 1927.
- Rymkiewicz J. M., *Samuel Zborowski*, Warszawa 2010.
- Skorupa D., *Stosunki polsko-tatarskie 1595–1632*, Warszawa 1967.
- Spieralski Z., *Awantury mołdawskie*, Warszawa 1967.
- Ujma M., *Samuel Zborowski i jego czasy*, Opole 2018.
- Żółkiewski S., *Początek i progres wojny moskiewskiej*, opr. S. Sierpowski, A. Małecki, W. Sobieski, Wrocław 2010.